

Психолого-педагогічний аналіз кліпового мислення як феномена сучасності

*Жукова Оксана Анатоліївна¹, Павлов Володимир Олександрович²,
Лукіяничук Алла Миколаївна³, Яковліва Олена Павлівна⁴*

Опубліковано	Секція	УДК
06.03.2023	Освіта/Педагогіка	378:159.955

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7719192>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Новий феномен ХХ–ХХІ ст. – кліпове мислення. Процес породжений стрімким розвитком технологій, інформації і суспільства. У статті розглянуто проблеми і перспективи кліпового мислення, кліпового сприйняття як феномена сучасності, зокрема його вплив на освітній процес молоді. Визначено особливості, причини появи і рівні формування кліпового мислення. Робота спрямована на виокремлення можливих способів оптимізації сучасного навчального процесу в нових умовах, із врахуванням особливостей зміни мислення дітей, що зростають в умовах глобалізації. Також охарактеризовані ефективні методи, які покращать результати навчання учнів і студентів й оптимізують роботу педагогів.

Ключові слова: кліпове мислення, глобалізація, інформаційне суспільство, якість освіти, трансформації мислення, навчально-пізнавальна діяльність.

Psychological and pedagogical analysis of clip thinking as a modern phenomenon

Annotation. Recently, the public, which is still able to think, has been sounding the alarm, noting the phenomenon of so-called "clip thinking" and its consequences for individuals now and for society as a whole in the near future. Modern electronic technologies and telecommunication systems have undoubtedly brought with them unprecedented opportunities for the accumulation, processing, broadcasting, and use of information. However, at the same time, a whole a set of circumstances that arouse the attention and serious concern of both specialists and the general public. If we keep in mind the pedagogical, cultural and philosophical aspects of the case, we are talking, first of all, about those profound

¹ д.пед.н., проф., зав.каф. педагогіки, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, майдан Свободи 6, Харків, Україна, 61022, <https://orcid.org/0000-0001-9724-9598>

² викладач кафедри загальнотеоретичних правових та соціально-гуманітарних дисциплін, Київський університет права Національної академії наук України, вулиця Академіка Доброхотова, 7А, Київ, Київська обл., 03142, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3319-9015>

³ кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту, Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, вул. Леваневського 52/4, Біла Церква, Київська область, Україна, 09108, <https://orcid.org/0000-0002-1597-5367>

⁴ кандидат педагогічних наук, доцент кафедри шкільної педагогіки, психології та окремих методик, Комуніальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно- педагогічний коледж», вул. Нагірна 13, м. Вінниця, Україна, 21019, <https://orcid.org/0000-0002-6222-9631>

transformations in the ways of perceiving the world, forms of thinking and communication procedures that arise in a modern man under the influence of these factors.

A new phenomenon of the XX-XXI centuries is clip thinking. The process is caused by the rapid development of technology, information and society as a whole. The article deals with the problems and prospects of clip thinking, clip perception as a phenomenon of our time, in particular its impact on the educational process of young people. The features, reasons for the emergence and levels of formation of clip thinking are determined. The work is aimed at identifying possible ways to optimize the modern educational process in the new conditions, taking into account the peculiarities of changing the thinking of children growing up in the context of globalization and highlighting effective methods that will improve the learning outcomes of pupils and students and optimize the work of teachers and educators.

The potential problems and risks of "clip consciousness" are still awaiting in-depth scientific analysis. However, when designing and implementing of the educational process in general education educational institutions, the choice of methods and teaching aids, this problem cannot be ignored.

Keywords: clip thinking, globalization, information society, quality of education, transformations of thinking, educational and cognitive activity.

Вступ

Визначення проблеми загалом. Невпинна глобалізація суттєво впливає на всі сфери життя суспільства. Сучасна молодь проходить етап свого становлення у величезному потоці інформації, яку мусить певним чином обробляти і засвоювати. Методи вивчення і сприйняття інформації, сформовані раніше і до яких суспільство звикло, втрачають свою актуальність, тому що ігнорувати технологічний прогрес, діджиталізацію і наслідки цих процесів нині просто неможливо.

Саме в цьому контексті й з'являється поняття «кліпове мислення» як альтернатива традиційному формату мислення. Тому постає питання, якою має бути освіта для людей із кліповим мисленням? Чи варто активно боротися проти цієї кліповості, чи, може, краще підлаштуватися і користуватися її перевагами?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Появу так званої кліпової культури описував у своїй книзі Е. Тоффлер [1] ще у 1980 році. Після цього з'явилося ще багато понять, пов'язаних із цим явищем: кліпове мислення, кліпове сприйняття, кліпова свідомість тощо. Водночас розширилися і галузі, у яких ці поняття детально розглядалися.

Вивчення феномена кліпового мислення покладено в основу праць І. Прийми [2] та А. Соболевої [3]. Кліпове мислення як соціально-психологічний феномен у своїй роботі розглядала С. Соболева [4]. Багато досліджень присвячено явищу кліпового мислення у галузі освіти. Такі науковці, як Я. Чаплак [5], О. Іжевська [6], Н. Грицак [7], Т. Ярхо [8], М. Ведмедєв [9] описували вплив кліпового мислення на освітні процеси, на формування свідомості учнів і студентів у різних дисциплінах.

Книш І. [10] у своїй праці зазначає, що «кліповість» потрібно розглядати як норму і це є саме те, що допомагає виживати в сучасному інформаційному суспільстві.

За твердженням С. Наместюк [11] впровадження нових технологій в освітній процес є позитивним явищем, що допоможе оптимізувати сприйняття інформації для учнів і студентів. А проблеми, що виникають, покликаний мінімізувати вчитель, що має належно вибудувати навчальний процес.

Формулювання цілей статті (визначення завдання). Метою цієї статті є оцінювання переваг і недоліків феномена кліпового мислення і, на їх основі, визначенні подальших способів організації освітнього процесу із врахуванням кліповості.

Результати

Кліпове мислення в його сучасній інтерпретації є поняттям доволі новим. Походить цей термін від слова «clip», що з англійської можна перекласти як «нарізка», «відрізати». Спершу кліпове мислення, або ж кліпове сприйняття, означало здатність сприймати інформацію через короткі відрізані фрагменти, тобто яскраві образи, що легко і швидко запам'ятовуються [12]. Але сьогодні поняття «кліпове мислення» набуло більш глобального значення. Це вже не просто здатність сприймати світ через фрагменти образів, що раніше було альтернативним способом сприйняття, – це вже основний спосіб, що витіснив сприйняття інформації через обсяги тексту і необхідність його критичного переосмислення, щоб узагальнити все і зробити висновки.

Кліпове мислення характеризується такими особливостями [13]:

- фрагментарність – сприйняття картини світу короткими, малими фрагментами, що не складаються в один цілісний образ;
- швидкість появи і зникнення інформації – фрагменти інформації з'являються і через короткий проміжок часу змінюються на нові, абсолютно не пов'язані з попередніми;
- альтернативність – джерела інформації можуть бути дуже різними;
- синергетичність – нелінійність сприйняття і відтворення інформації.

Феномен кліповості мислення варто розглядати в широкому контексті, адже психологи стверджують, що кліповість мислення формується та розвивається на різних рівнях (рис. 1).

Рис. 1. Рівні формування та розвитку кліповості мислення

Джерело: складено авторами на основі аналізу [4].

Розвиток на когнітивному рівні відбувається тоді, коли обробляється, фільтрується, відсіюється зайва інформація та засвоюються лише актуальні дані. На емоційно-вольовому – коли фіксується увага на тій інформації, що викликає певні почуття, емоції, впливає на настрій людини. Формування на ціннісному рівні відбувається, коли інформація, що надходить, має особистісну чи соціально-культурну цінність. А на поведінковому – коли інформація мотивує до певної поведінки, містить методи, способи, результати певних дій.

Кліпове мислення не дарма називають феноменом сучасності. Позбутися його складно, адже кліповість сформувалася під впливом глобальних чинників і має вагомі передумови, передусім це невпинний технологічний та інформаційний прогрес, що змушує розвиватися і слідкувати за актуальними подіями. Більшість учених дійшли висновку, що кліпове мислення притаманне саме молоді, яка змалечку сприймає

інформацію переважно через Інтернет і дуже рідко читає книги [14]. Інтернет відкриває перед молоддю великі перспективи для їхнього розвитку й отримання великої кількості інформації. Проте важливо звертати увагу людей на медіаграмотність, їхнє вміння розрізняти неправдиву або навіть шкідливу інформацію і фільтрувати своє інформаційне поле [15].

Навички критичного мислення, які полягають у здатності швидко та якісно шукати і знаходити причинно-наслідкові зв'язки між явищами, подіями та реакціями людей, залишаються надзвичайно важливими. Вміння учнів висувати власні гіпотези, захищати їх від критики, доводити власну думку, працювати над можливими альтернативами та загалом мислити незалежно, спираючись на докази, а не на емоції, потрібно постійно розвивати [16]. Феномен кліповості вніс певні розбіжності передусім в освітній процес. З одного боку, він його полегшив, надавши більше можливостей і ресурсів для оптимізації навчання. А з іншого боку, поставив під загрозу здатність учнів і студентів бути ефективними в освітньому процесі. Тому варто розглянути переваги і недоліки кліпового мислення, охарактеризувати їх і надати належну оцінку.

Переваги кліпового мислення подані на рис. 2. Зазначимо, що передусім це захист мозку від перенасичення інформацією. Раніше основним джерелом інформації були книги. Читаючи, людина самостійно створювала образи, аналізувала великий обсяг інформації, щоб виокремити головне. Це розвивало критичне мислення і здатність до синтезу та аналізу інформації. Проте сьогодні процес пошуку необхідної інформації став значно легшим, адже будь-коли можна послугоуватися інтернетом і знайти відповідь на своє запитання. Не потрібно перебирати велику кількість інформації в пошуках необхідної.

Кліпове мислення також розвиває в людини багатозадачність і швидкість реакції. Великі обсяги інформації та їх швидка зміна сприяють покращенню здатності перелаштовуватися і бути адаптивними, що вкрай важливо в умовах динамічного розвитку суспільства. Людина може діставати більшу кількість інформації за значно менший проміжок часу.

Рис. 2. Переваги кліпового мислення

Джерело: складено авторами на основі аналізу [4], [9], [13].

Кліпове мислення має і деякі недоліки (рис. 3). Усунення потреби перебирати великі обсяги інформації знижує здатність критично мислити. Людина не доходить

висновку самостійно, а отримує готову відповідь, якій прийнято вірити. З цього можна виокремити ще один значний недолік кліпового мислення – недостатній аналіз підвищує рівень дезінформування. Через фрагментарність інформації і швидкість її отримання руйнується цілісність картини світу і в людини знижується концентрація уваги і гірше працює довготривала пам'ять. Саме тому значно знижується рівень успішності в навчанні.

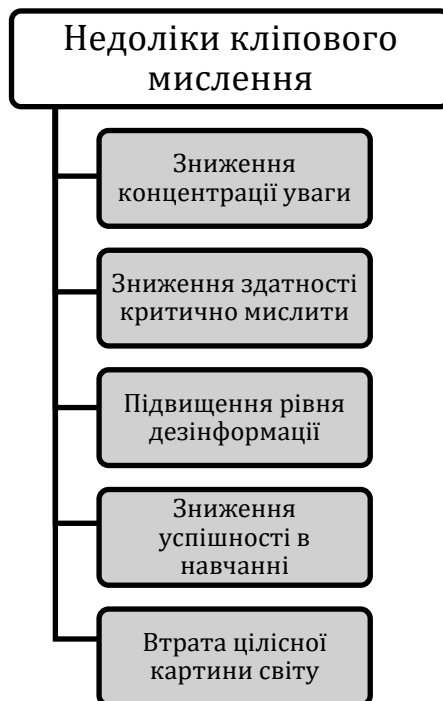

Рис. 3. Недоліки кліпового мислення

Джерело: складено авторами на основі аналізу [4], [9], [13].

Після розгляду переваг і недоліків постає питання, що робити із феноменом кліповості мислення. Варто зауважити, що попри будь-які дискусії щодо можливостей, які надає кліпове мислення, чи наявних загроз, цей процес видозміни мислення сучасного покоління є незворотним. Безглуздо заперечувати вплив розвитку інформаційного середовища на молодь, так само безглуздо і ніяк не реагувати на це явище. Як правило, педагоги, учні або студенти – це люди із різних поколінь, тому виникають певні суперечності в освітньому процесі. Ті консервативні методи, які застосовують у викладанні, не підходять нинішнім учням. Беззаперечно, ці методи були ефективними, але в сучасних умовах їх дієвість знижується. Згадаємо метод оцінювання знань – тестування. Коли ще не було доступу до інформації через електронні пристрої, тестування було оптимальним методом оцінювання рівня знань, проте нині варто видозмінити запитання з варіантами відповідей, які легко і швидко можна знайти в Інтернеті, на логічні запитання, над якими потрібно поміркувати [17]. Єдиним правильним підходом є модернізувати навчальний процес так, щоб максимально реалізувати переваги кліпового мислення і мінімізувати недоліки. Це не означає різких змін і обмежень або ведення агресивних і жорстких методів у навчальну програму. Методи оптимізації навчання молоді із кліповим мисленням подані нижче (табл. 1).

Методи оптимізації освітнього процесу молоді з кліповим мисленням та їх прогнозована ефективність

Метод	Результат
Пошук парадоксів	Неоднозначні запитання змусять учня думати і шукати відповідь не в мережі «Інтернет», а у власній свідомості
Читання художньої літератури	Читання книг, особливо художніх, філософських змушує мозок змальовувати образ, про який учень читає. Водночас книга – це одна історія від першої до останнього сторінки, що дозволяє бачити цілісну картину
Час для інформаційного детоксу	Час без електронних пристроїв, книг, фільмів тощо спонукає переосмислювати раніше отриману інформацію, тобто міркувати, а не лише невпинно отримувати інформацію і бути нездатним її проаналізувати
Живі дискусії	Живі обговорення на будь-яку цікаву тему дозволяють вийти із режиму постійного спілкування в соціальних мережах і набути навички живого спілкування

Висновки

Отже, детально розглянувши поняття «кліпове мислення», можна дійти до висновку, що це явище є феноменом сучасності, породженим глобальними процесами діджиталізації і технологічного прогресу. Кліпове мислення здебільшого притаманне молоді, хоча доволі масштабно впливає на суспільство загалом.

Кліпове мислення формується на когнітивному, емоційно-вольовому, ціннісному і поведінковому рівнях і характеризується фрагментарністю, швидкою зміною інформації, альтернативністю джерел інформації та синергетичністю.

Основними перевагами кліпового мислення є захист від перенасичення інформацією, багатозадачність, швидкість реакції, можливість отримувати більше інформації за короткий проміжок часу й адаптивність. До недоліків можна віднести зниження концентрації уваги та здатності критично мислити, підвищення рівня ризику отримання дезінформації, зниження продуктивності навчання і втрату можливості бачити світ цілісно.

Наявність феномена кліпового мислення спонукає адаптовувати навчально-пізнавальну діяльність під нові реалії. Серед методів, які можуть допомогти мінімізувати негативні сторони кліпового мислення і підсилити його переваги, можна виокремити такі: пошук парадоксів, читання художньої та філософської літератури, час для відпочинку від споживання інформації, так званий інформаційний детокс, і живе спілкування поза інтернетом.

Список використаних джерел

1. Тоффлер Е. Третя хвиля. Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2000. 452 с.
2. Прийма І. В. Кліпове мислення. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 14–15 квітня 2021 р.* 2021. С. 645–646. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/62575/1/Pryima_Klipove_2021.pdf

3. Соболева А. Естетика кліпу в сучасному соціокультурному просторі. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2018. № 22. С. 126–133.
4. Соболева С. М. Кліпове мислення як соціально-психологічний феномен та його роль у навчально-пізнавальній діяльності студентів. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №3. Т. 2. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-2.16>
5. Чаплак Я., Зварич І. Кліпова хаотичність як засіб абсурдизації та маніпулятивна технологія. *Psychological journal*. 2018. № 4. С. 19–36
6. Іжевська О. Особливості навчання дітей з кліповим мисленням засобами ІКТ. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. № 31. С. 91–95.
7. Грицак Н. Літературна освіта молоді та проблема кліпового мислення. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. № VI (75). С. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-181VI75-05>
8. Ярхо Т. Ретроспективний аналіз феномену кліпового мислення та його врахування в дидактиці сучасної математичної підготовки у технічних ЗВО. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 177. С. 176–182.
9. Ведмедєв М. Феномен кліпового мислення в дискусійному просторі сучасної науки. *Sciences of Europe*. 2021. № 70. С. 41–45
10. Книш І. «Кліпове» мислення учнів (студентів) як норма і умова сучасної освіти. *Світосгляд – Філософія – Релігія*. 2018. № 13. С. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.21272/wpr.2018.13.11>
11. Namestiuk, S. On the issue of teaching psychological and pedagogical disciplines at universities using immersive technologies. *Futurity Education*. 2022. № 2 (2). P. 33–42. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.27>
12. Солоня Ю. О. Розроблення підходів щодо трансформації «кліпового» мислення майбутніх учителів біології способами організації навчально-дослідницької діяльності у фаховій підготовці. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 13. Т. 1. С. 156–163. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-34>
13. Верезомська І. Г., Каткова Т. І. Кліпове мислення у контексті освітніх практик: тренди глобалізації. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 5 (5). С. 123–133. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-123-133](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-123-133)
14. Симоненко С., Щубелка Н. Вплив інформаційних технологій на стиль мислення людини. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософія-політологія*. 2021. № 36. С. 139–145. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.17>
15. Orozonova, A., Alamanova, C., & Kazakov, A. Media literacy of future higher education applicants from theory to practice. *Futurity Education*. 2021. № 1 (1). P. 41–50. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED.2022.10.11.5>
16. Rakhimov, T., & Mukhamediev, M. Peculiarities of the implementation of the principles of the education of the future analysis of the main dilemmas. *Futurity Education*. 2022. № 2 (3). P. 4–13. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.29>
17. Редько В., Полонська Т. Особливості навчання іноземної мови учнів 5–6 класів гімназії з кліповим мисленням. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 95–104. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-95-104>